

та регіони. Серія "Право". - 2010. - № 2. - с. 65-69

7. Крутер М.С. Некоторые факторы молодежной преступности в России // Академический юридический журнал. - Иркутск, 2001, № 2. - С. 50-56.

8. Воляннюк О.Д. Основна кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми. / Держава та регіони. Право. - 2012 р. - № 1. - С. 150-152.

9. Мотунова Н.В. Профілактика правопорушень серед підлітків як соціально-педагогічна проблема. / Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2011. - № 3. - С. 95-102.

10. Шендрик В.В. Предмет попередження злочинів в оперативно-розшуковій діяльності. Право і Безпека. Науковий журнал. - 2011. - № 3 (40). - [Електронний ресурс]: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2011_3/index.htm.

11. Кириченко О.В., Шевченко О.А. Оперативно-розшукова профілактика злочинів як вид діяльності ОВС України / Вісник Запорізького інституту. - 2009. - № 2. - С. 199-206.

12. Денисов. С.Ф. Проблеми запобігання молодіжній злочинності в державах Європейського союзу / Держава і регіони. Серія "Право". - 2010 р. - № 3. - С. 54-58.

13. Чебикіна Т.С. Про сучасний стан проблеми профілактики злочинності серед дітей в Україні / Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія "Юридичні науки". - 2011. - № 1 (1). - С. 131-140.

14. Про органи і служби у справах неповнолітніх і спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України.

15. Корнієнко М.В. Причини та умови поширення злочинності неповнолітніх на сучасному етапі нашої держави. / Часопис Київського університету права. - 2011. - № 2. - С. 219-223.

16. Подольный Н.А. Теоретические и практические основы раскрытия и расследования преступлений, совершенных молодежными организованными группировками: автореф. дис... д-р. юрид. наук: 12.00.09. - М, 2008. - 48 с.

*Бабакін В. М.,
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності навчально-наукового
інституту підготовки фахівців кримінальної міліції
Харківського національного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 13.09.2012*

УДК 343.9:343.985

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ЗАХОДАМИ

Мукоїда Р. В.

Протидія злочинності оперативно-розшуковими заходами містить систему оперативно-розшукових та інших заходів і реалізується в окремих організаційно-тактичних формах.

Проблемами профілактики злочинів займалися Г.А. Аванесов, Ю.М. Антонян, Л.Д. Гаухман, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Данышин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Г. Кальмана, І.І. Карпеч, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак, П.П. Михайленко, В.П. Філонов, О.М. Яковлев та інші криміналісти. Питанням оперативно-розшукової профілактики злочинів присвячені роботи А.І. Алексєєва, О.М. Бандурки, В.В. Баранова, Є.І. Борділовського, І.В. Бризгалова, С.С. Галахова, В.О. Глушкова, Є.А. Дидоренка, І.П. Козаченка, А.Г. Лекаря, В.С. Овчинського, С.С. Овчинського та ін.

Метою статті є уточнення сутності й завдань оперативно-розшукової протидії злочинності в сучасних умовах.

В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. У цьому контексті особливо гострими є питання протидії злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням.

На сьогоднішній день констатуємо відсутність серйозних успіхів у справі протидії злочинності, що не може в остаточному підсумку привести до корінного зламу негативних тенденцій і якісній зміні кримінологічної обстановки. Даний стан речей є наслідком: відставання правової бази від потреб правоохоронної практики; недоліків у діяльності правоохоронних і контрольно-наглядових органів, насамперед їхньої роз'єднаності, відтоку професійних кадрів, нерозв'язаності проблем матеріально-технічного й фінансового забезпечення; складної криміногенної ситуації в регіоні; руйнування системи профілактики злочинів; відсутності взаємодії між інститутами державної влади й громадянського суспільства.

© Р.В. Мукоїда, 2012

Усі ці фактори зберігають свій вплив, що дає підстави для прогнозування поглиблення негативних тенденцій у сфері охорони правопорядку [1, 9].

Серед спрямувань профілактичної діяльності, що проводиться правоохоронними органами, виділяють такі основні її види: оперативно-розшукову, кримінально-правову, адміністративно-правову, криміналістичну, кримінологічну профілактику та інші.

М.А. Погорецький вважає, що можливості оперативно-розшукової діяльності в Україні ще недостатньо ефективно використовуються в попередженні злочинності. Основними причинами цього є те, що попереджувально-профілактична функція боротьби зі злочинністю недостатньо й суперечливо врегульована в чинному Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" і відомчих нормативно-правових актах. Слід зазначити, що чинний Закон України про ОРД серед завдань ОРД (ст. 2) не містить такого завдання, як попередження злочинів.

Разом з тим, у п. 1 ч. 1 ст. 7 цього Закону зазначається, що підрозділи, які здійснюють ОРД, зобов'язані в межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення, припинення й розкриття злочинів і викриття причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень.

Згідно з пунктом 3 ст. 10 цього Закону матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, припинення й розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців і осіб, які безвісно зникли.

Треба погодитись з М.А. Погорецьким, що правове регулювання попереджувально-профілактичної функції злочинів засобами ОРД чинним Законом України про ОРД недостатньо врегульовано, що необґрунтовано стримує її реалізацію на ранніх стадіях підготовки вчинення злочи-

нів. А між тим оперативно-розшукові засоби спроможні попереджувати вчинення багатьох злочинів вже на стадії виникнення умислу на їх підготовку та вчинення, активно впливаючи на осіб з девіантною поведінкою [2, 13].

Теорія оперативно-розшукової діяльності, при поясненні сутності оперативно-розшукової профілактики, активно використовує досягнення кримінології, вивчаючи її через призму свого предмета.

Українські вчені в галузі теорії ОРД, серед яких І.П. Козаченко, Н.Є. Філіпенко та ін., даючи визначення оперативно-розшукової профілактики, акцентують увагу на профілактичній роботі, що здійснюється в рамках індивідуальної профілактики. На їх думку, оперативно-розшукова профілактика - це нормативно врегульована система комплексних оперативно-розшукових заходів для здійснення індивідуально-профілактичного впливу й контролю щодо осіб, які знаходяться на оперативно-розшукових обліках ОВС, з метою виявлення й своєчасної нейтралізації факторів, що впливають на їх криміногенну активність [3].

На думку І.І. Басецького, оперативно-розшукова профілактика - це діяльність, спрямована на виявлення й усунення причин злочинів, умов, їм сприятливих, і на виявлення осіб, що допускають відхилення від норм поведінки, вчинена з метою профілактичного впливу на них [4].

Р.А. Халілев визначає основні властивості оперативно-розшукового запобігання:

- наявність притаманних тільки йому специфічних прийомів і методів впливу на криміногенних осіб і нейтралізації негативних чинників розвитку суспільно-політичної ситуації в державі;

- на відміну від кримінологічного запобігання, що ставить за мету комплексне охоплення усіх сфер і об'єктів свого впливу, оперативно-розшукове запобігання не має такого масового характеру та не тільки в ситуаціях, які мають найбільш загострені миттєві зіткнення з кримінальною дійсністю;

- власне інформаційне забезпечення, що складається з системи оперативно-розшукових і оперативно-профілактичних обліків, картотек автоматизованих інформаційно-пошукових і експертних систем, інтегрованих баз даних, джерелами формування яких є й негласні джерела;

- оперативно-розшукові заходи, спрямовані на об'єкти профілактичного впливу, здійснюються тільки на підставах законності [5, 276].

Узагальнюючи думки науковців у галузі ОРД і кримінології, Р.А. Халілев визначив зміст оперативно-розшукового запобігання як триаду.

1. Оперативно-розшукова профілактика злочинів (як загальна, так і індивідуальна) - її сутність полягає в усуненні, нейтралізації причин і умов (об'єктивних і суб'єктивних), обставин та факторів (внутрішніх і зовнішніх) стосовно імовірного злочинця.

2. Оперативно-розшукове попередження злочинів, як друга стадія запобігання, є цілком логічною реалізацією в ОРД вимог законодавця. Її сутність полягає у виявленні осіб, дії яких свідчать про протиправну спрямованість вчинити злочин (злочини) і можуть перерости в злочинні.

3. Оперативно-розшукове припинення злочинів - третя стадія запобігання злочинам із використанням можливостей оперативно-розшукової діяльності. Вона настає в разі невирішення завдання запобігання злочинам на перших двох стадіях [5, 278].

Специфічність оперативно-розшукової профілактики виявляється в тому, що:

- ведеться оперативно-профілактичне спостереження за особами, які поставлені на профілактичний облік у зв'язку з високим ступенем вірогідності їх злочинної поведінки;

- забезпечується успіх індивідуальної профілактики завдяки наявності оперативної інформації щодо контингенту осіб, які можуть стати на злочинний шлях, та особливостях кожної особи, яка допустила антигромадську поведінку;

- фіксується середовище місцевих кримінальних активних мешканців, в якому здійснюються оперативно-розшукові заходи щодо розкриття злочинів;

- негласно перевіряється причетність до скоєння злочинності, які знаходяться під оперативним спостереженням;

- вивчаються окремі категорії осіб, які становлять оперативний інтерес, їх зв'язки, спосіб життя, поведінка та минуле для отримання підстав до застосування до неї заходів профілактики [6, 590-591].

Треба погодитись з думкою О.В. Кириченко та О.А. Шевченко, що оперативно-розшукова профілактика, виступаючи як самостійний напрям оперативно-розшукової діяльності, є специфічною підсистемою профілактики злочинності як на загальному, так і на індивідуальному рівнях [7, 203].

Отже, правоохоронна практика свідчить, що оперативно-розшукове запобігання й припинення злочинів оперативними підрозділами ОВС у сучасних умовах розвитку України можуть бути ефективними лише за умови подальшого удосконалення чинного законодавства, форм і методів оперативно-розшукової діяльності, з урахуванням основоположних і новітніх надбань, досягнень і наукових розробок, як вітчизняних, так і закордонних досліджень, що підлягає подальшому науковому вивченню або дослідженню.

Література

1. Бандурка О.М. Концепція програми попередження злочинів в Харківській області на 2010-2015 роки. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х.: ХНУВС, 2010. - 248 с.

2. Погорецький М.А. Попередження злочинності засобами оперативно-розшукової діяльності. Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 грудня 2010 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х.: ХНУВС, 2010. - 248 с.

3. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова профілактика преступлений. Становление и развитие // Проблемы совершенствования оперативно-розшуковой деятельности органов внутренних дел. - К.: НИИРИО КВШ МВД Украины, 1984. - 97 с.

4. Басецкий И.И. Оперативно-розшуковая профилактика преступлений: понятие, сущность, значение // Проблемы повышения эффективности деятельности оперативно-розшуковых аппаратов органов внутренних дел в современных условиях: Сб. науч. трудов. - К., 1985. - С. 113-120.

5. Халілев Р.А. Оперативно-розшукове запобігання злочинній діяльності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин: теоретичний аналіз. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - № 3. 2010. - С. 272-278.

6. Оперативно-розшуковая деятельность: учебник / под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова,

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПРАКТИКА ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ СУДОМ

Патрілевич М. С., Загородня В. В.

Інститут відшкодування моральної шкоди з'явився у вітчизняному законодавстві порівняно недавно. Норма про відшкодування моральної шкоди була введена до Цивільного кодексу Української РСР лише в 1993 році. Згодом Пленум Верховного Суду України своєю постановою від 31.03.1995 р. "Про судову практику в справах про відшкодування моральної(немайнової) шкоди" більш детально урегулював механізм відшкодування моральної шкоди.

Чинний Цивільний кодекс України збагатив і доповнив інститут відшкодування моральної шкоди, тому позови про відшкодування моральної шкоди, також і завданої внаслідок кримінального правопорушення, набувають все більшої популярності. Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, мають потерпілий і цивільний позивач.

Відповідно до ст. 55 КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода й у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Відповідно до ст. 61 КПК України цивільним позивачем у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно-небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно-небезпечним діянням завдано майнової шкоди та яка пред'явила цивільний позов. Першочергово для отримання права на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, потерпілому необхідно відповідно до ч. 2 ст. 55 КПК України подати заяву про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або залучення його до провадження як потерпілого. Що ж стосується цивільного позивача, то право на відшкодування моральної шкоди в нього з'являється з моменту подання позовної заяви до органу досудового розслідування або суду.

Цивільний позов у кримінальному провадженні відповідно до ст. 128 КПК України може бути пред'явлений до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння. Відповідно до ст. 61 КПК України права та обов'язки цивільного позивача виникають з моменту подання позовної заяви до органу досудового розслідування або суду.

Але подача цивільного позову не є гарантією відшкодування моральної шкоди. Дуже важливе значення має доказування

© М.С. Патрілевич, В.В. Загородня, 2012

факту її спричинення, глибини страждань потерпілого чи цивільного позивача, обґрунтованості вартості такої шкоди.

Відповідно до законодавства України моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків.

На сьогодні законодавство про порядок відшкодування шкоди дає відповіді на багато запитань, але одне з них досі залишається невирішеним: як визначити розмір відшкодування моральної шкоди?

Як свідчить практика, при визначенні розміру відшкодування суддя має декілька варіантів.

1. Взяти за основу суму, яку заявляє в позовній заяві позивач, і прийняти остаточне рішення, дотримуючись принципів розумності й справедливості. Суд може змінити цю суму або залишити її такою, якою просить позивач. Причому суд може не тільки зменшити розмір відшкодування, а й збільшити його порівняно з тим, що просить позивач, оскільки ст. 23 ЦКУ не передбачає, що суд має визначити розмір відшкодування з урахуванням позовних вимог.

Використовуючи цей варіант, суддя повинен звернути увагу на мотивацію розрахунку розміру відшкодування. У разі, якщо визначена суддею сума відрізняється від суми, яку заявив позивач (потерпілий), йому необхідно абстрагуватися від мотивації особи, яка заявляє цивільний позов у кримінальному провадженні та надати власну мотивацію.

Наприклад, вироком Балтського районного суду Одеської області після розгляду цивільного позову, заявленого в кримінальному провадженні гр. Н. про відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, передбаченим ч. 1 ст. 115 КК України, у розмірі 50 000 гривень було вирішено стягнути з особи, яка вчинила це правопорушення, моральну шкоду в розмірі саме 50000 грн. на користь потерпілої.

Малиновський районний суд м. Одеси при судовому розгляді матеріалів кримінального провадження та цивільного позову гр. Н. про відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, передбаченим ч. 1 ст. 190 КК України, у розмірі 20000 гривень вирішив стягнути з особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, моральну шкоду в розмірі 8000 грн. на користь гр. Н.

Тобто, можна зробити висновок, що суд не зобов'язаний враховувати позовні вимоги при визначенні розміру відшкодування. Однак така позиція дещо суперечить ст. 11 ЦПК України, яка передбачає, що "суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб... у межах заявлених ними вимог...".